

Brtnický rodák Marianus Klar a piaristé

VÁCLAV NĚMEC

Městečko Brtnice dalo národu několik vynikajících mužů, jejichž význam daleko přesahuje rámec kraje.¹ Jedním z prvních je P. Marianus Klar a S. Anna (12. 1. 1691 - 17. 7. 1738), vlastním jménem Tomáš František Klar. Nadaný chlapec odešel záhy ze svého rodiště a jako patnáctiletý vstoupil do piaristického řádu² v Mikulově. Vyhnul se tak strašné epidemii moru, která zkosila v roce 1715 v Brtnici na 184 lidí. Se svým subtilním zdravím by se byl určitě stal obětí nákazy. Uzavřen do ticha kláštera studoval, bádával v literatuře, přemýšlel a psal.³

Píšeme-li o piaristickém autoru, nutně se musíme několika poznámkami zastavit u studijní a vychovatelské činnosti piaristů, která pro badatele vytvořila příznivou půdu. P. Marianus Klar působil na latinském gymnáziu v Mikulově (zal. 1631), které patřilo k nejlepším piaristickým školám v našich zemích. Na škole v Mikulově, stejně jako na jiných piaristických ústavech, se přednášely i národní dějiny, genealogie, diplomatika, mineralogie a topografie, učilo se i malířství, pozornost byla věnována evropským a orientálním jazykům, pěstoval se smysl pro sběratelství, např. mincí. Jako učitelé zde působily takové osobnosti jako G. Dobner, J. Schaller, A. Voigt či matematik J. Langer. Vzhledem k tomu, že latina byla světovým jazykem, nebylo nesnadné zajistit učitelské síly z ciziny.

Mikulovská škola byla pětiletá - první třída byla infima, druhá media, třetí suprema classis Gramatices, čtvrtá classis Humanitatis a pátá classis Rhetorices et Poeseos. Třídy však neznamenal striktně roky. Jestliže žák splnil studijní plán, mohl postoupit výš. Pro každou třídu byl určen objem látky a seznam latinských autorů. Na všech piaristických školách se uplatňovala stejná učební osnova, aby žák mohl bez problémů přejít na jiné piaristické učiliště. Metodika vyučování vypadala u piaristů asi takto: učitel přečetl odstavce nebo větu, vyložil smysl a gramatiku, připomenul navazující rčení, upozornil na dějiny či příběh, kde se určité rčení používá, a na reálie, výroky z bible či mytologické příběhy. Obsah látky studenti zpracovávali individuálně a doma.⁴

Roku 1731 vyšel Klarův *Lexicon poetico - rhetorico - historicum ex Classicis et probatis Authoribus in usum Studiosae Juventutis*; česky lze název vyjádřit jako Poeticko-řečnický a dějepisný slovník, který se opírá o klasiky a významné autory, vypracovaný

pro potřeby studující mládeže piaristických škol a mladých kazatelů, spisovatelů a kulturních pracovníků. Slovník o téměř 2 400 sloupcích drobného tisku se stal významnou pomůckou piaristických škol.

Ukázka práce se slovníkem Mariana Klara:

Stabulum - Stall - stáj, místo kde jsou ustájena zvířata

Statio animalium - (uvádí latinská i německá synonyma)

Bubili equile - konírna

Hara volutabrum - chlév pro vepře, atd.

Celá tato slovníková hnízda obsahují slova a věty, které jednak vycházejí z původního kořene slova, jednak spojení těchto slov s jinými výrazy, mající stejný nebo podobný smysl.

Stabulis praefectus - Stallmeister - stájník

Stabulatio - umístění dobytka

Statua - socha ze dřeva, z kovu nebo z kamene (vysvětlení v latině, výrazy vztahující se k soše, vazby a synonyma)

Ligneus deus - dřevěný bůh

Statuaria - sochařské umění

Statuarius - sochař

Klarův slovník, který počítá s celkovým rozvojem kultury čtenáře, obsahuje Index verborum (rejstřík slov), Index rerum (věcný rejstřík) a fráze a rčení, která by měl znát vzdělaný muž (např. Ex carcere ad thronum - z vězení na trůn, Fortuna inesperata - nečekané štěstí, Fortuna inconstantia - nestálost štěstí, Gloria brevis - pomíjivost slávy atd.).

Slovník je uspořádán tak, aby už pouhé pročitání textu čtenáře obohatilo jazykově i věcně. Jako autor se uvádí pouze Klar, ale my si dnes těžko dovedeme představit, že by bylo takové dílo možno vytvořit bez pomoci dalších spolupracovníků. Není divu, že P. Marianus při takovéto úmorné práci onemocněl.

Zajímavá je cenzura. Slovník schválil Adolfus a S. Georgio, generální představený v Římě v roce 1727, Alexius a S. Andrea, provinciál německé oblasti a vicerektor Josephus a S. Georgio z pověření generálního představeného knihu přečetl. Ve svém vyjádření praví, že dílo čerpá z různých autorů a že přináší závažné poznatky. Svůj podpis datuje rokem 1726. Rozhodující slovo ve schvalovacím řízení však měla vídeňská universita (Censura Universitatis Vienensis) a její rektor Josephus Paulus Pock. Její vyjádření, datované rokem 1729 znělo: Protože toto dílo se opírá o mnohé autority a obsahuje cenné poznatky, rektor je schvaluje.

Marianus Klar zemřel uprostřed práce na tuberkulózu ve věku pouhých 47 let. Jeho dílo nebylo dosud dostatečně zhodnoceno.

POZNÁMKY

I Vedle Klara patří k význačným brtnickým rodákům dr. František Vetchý (1732 - 1811), teolog, učitel filosofie v klášteře Žďáru. Po zrušení kláštera se jako pensista vrátil do svého rodiště, kam si přivezl též svoji knihovnu. Sotva nám dnes někdo řekne, kde se narodil a ve kterém domě zemřel. Dalším rodákem, již známějším, je Matěj Procházka (1811 - 1889), Masarykův učitel na brněnském gymnáziu, spisovatel a osvětový pracovník, který byl známý po celé Moravě. Když po nešťastném pádu na brněnské ulici zemřel, stal se jeho pohřeb obrovskou národní manifestací (viz např. *Ottův*

- Slovník naučný*, XX, s. 739.). Na tomto místě nelze nepřipomenout ještě alespoň světoznámého architekta Josefa Hoffmanna (1878 - 1956) působícího ve Vídni (o něm viz např. E. F. SEKLER, *Josef Hoffmann. Das architektonische Werk*, Salzburg 1982; *Barokní Hoffmann*. Katalog výstavy, Vídeň 1992, 60 s.; Eliška NOSÁLOVÁ - Rainald FRANZ, *Brtnice a Hoffmann*, Umění a řemesla 35, 1993, č. 1, s. 17 - 34).
- 2 Patres scholarum piarum, piaristický řád, založil Španěl Josef Kalasanský (1556 - 1648). Roku 1592 odešel jako kněz do Říma, kde roku 1597 založil školu pro chudé hochy. Zpočátku do svých škol přijímal pouze nemajetné děti, později vedení řádu podleho tlakům a ve svých řadách školilo i chlapce z bohatých rodin. Vznik řádu se prakticky uskutečnil až v roce 1621, kdy na základě breve papeže Řehoře XV. se dosavadní sdružení přeměnilo v řád. Ten postupem času procházel peripetiemi přízně i nepřízně. Žaloby závistníků směřovaly až k papeži a již sám zakladatel, který byl později zařazen do seznamu svatých, byl několikrát ponížěn až na dno lidské důstojnosti. Člověk, který věnoval chudým celé jmění, byl nazýván pokrytcem a zlodějem chleba. Do našich zemí byli piaristé uvedeni v letech 1631 - 1640 na podnět kardinála Harracha a biskupa Františka Dietrichsteina. Svůj rozkvět zde řád prožíval zejména v 17. a 18. století. Vyšla z něj celá řada buditelů a vědeckých pracovníků, jmenujme alespoň Gelasia Dobnera (1719 - 1790), otce českého kritického dějepytu a ředitele Universitní knihovny v Praze, topografa Jaroslava Schallera (1738 - 1809), Adaukta Voigta (1733 - 1787), zakladatele české numismatiky, a světoznámého biologa Jana Evangelistu Purkyně (1787 - 1869). Podrobněji o piaristech viz např. Jaroslau SCHALLER, *Kurze Lebensbeschreibungen jener verstorbenen gelehrten Männer aus dem Orden der frommen Schulen*, Prag 1799, 195 s.; též, *Gedanken über die Ordensverfassung der Piaristen und ihre Lehrart*, Prag 1805; Josef SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, Sborník archivních prací XX, 1970, s. 572 - 578; Metoděj ZEMEK - Jan BOMBERA - Aleš FILIP, *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Prievidza 1992, 330 s.; v posledních dvou pracích uvedena další literatura k tématu.
- 3 V práci Jan JANÁK a kol., *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988 uvádí na straně 170 Marie Zaoralová Martina Klara (tento údaj přebírá z publikace Alois Josef PÁTEK, *Vlastivěda moravská. Jihlavský okres*, Brno 1901, s. 151), data narození a úmrtí však nasvědčují tomu, že se jedná o Mariana Klara. Jan Trojan uvádí v téže publikaci ve stati O hudbě v Brtnici v poznámce na straně 407, že v Kosmonoském inventáři je uveden mezi komponisty P. Marianus Klar, organista, tenorista a houslista, příbuzný s Marianem Klarem, piaristou v Mikulově (1691 - 1738), autorem Poeticko - řečnického a dějepisného slovníku. Zřejmě jde o jednu, nikoliv o dvě osoby (srov. M. ZEMEK - J. BOMBERA - A. FILIP, *c. d.*, s. 179 a 181). Práce M. ZEMEK - J. BOMBERA - A. FILIP, *c. d.*, s. 245 uvádí u Mariana Klara chybné datum úmrtí (17.7. 1833).
- 4 K piaristickému školství viz M. ZEMEK - J. BOMBERA - A. FILIP, *c. d.*, s. 93 - 124; zde další literatura; k mikulovskému gymnáziu viz např. Jan SKUTIL, *Odkaz mikulovského gymnázia na poli českého dějepisectví a literatury doby obrozenecké*. In: Mikulovská sympozia. XI. MS 1981. Pokrokové proudy ve výchově a vzdělávání na jižní Moravě v uplynulých 350 letech, Praha 1982, s. 209 - 214; zde další literatura.

LEXICON

POËTICO - RHETORICO-
HISTORICUM

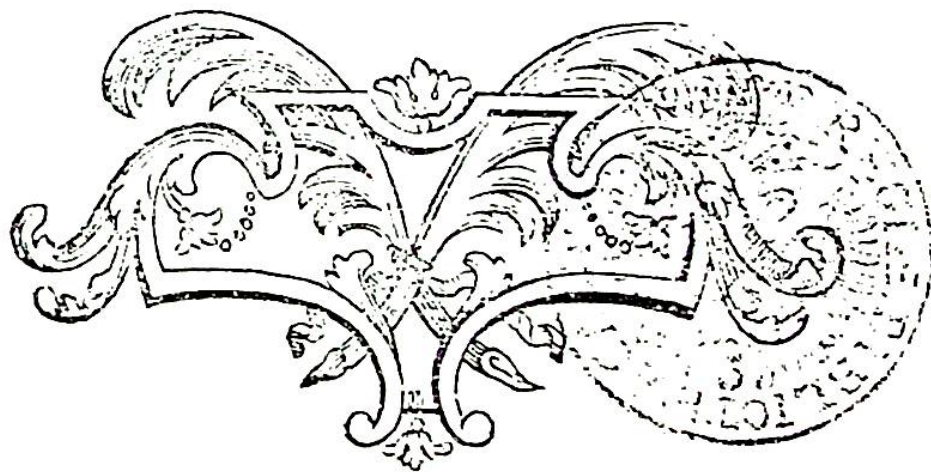
EX

Classicis & probatis Authoribus

in usum

Studioſæ Juventutis

per
cognoscitur Alar
P. Marianum à S. Anna Clerico-
rum Regularium Scholarum Piarum
concinatum.

AUGUSTÆ - VINDEL. ET GRÆCII,

Sumptibus Philippi, Martini, & Joannis
Veith, Fratrum.

ANNO M. DECXXI.

Marius Klar, gebürtig aus Brtnice (Pirnitz), und die Piaristen

Václav Němec

Zu den bedeutendsten Gebürtigen aus Brtnice gehört auch der Piarist P. Marius Klar a S. Anna (12.1.1691 - 17.7.1738). Er war Angehöriger des Studentenheims in Mikulov, das durch sein im Jahre 1631 gegründetes Gymnasium berühmt war. Sein Hauptwerk ist ein rethorisches und Geschichtslexikon "Lexicon poetico - rhetorico - historicum", das sich an Klassiker und bedeutende Autoren anlehnt, und das für die Bedürfnisse der an piaristischen Schulen studierenden Jugend, junger Prediger, Schriftsteller und Kulturarbeiter ausgearbeitet wurde. Das Lexikon, das im Jahre 1731 erschien, wurde für piaristische Schulen, die in diesem Artikel auch behandelt werden, zu einem bedeutsamen Lehrmittel.

Übersetzt von Renata Pisková

Adresa autora:

Ing. Václav Němec, Dukelských hrdinů 18, 170 00 Praha 7